International Journal of Landscape Architecture Research
E-ISSN: 2602-4322 8(2): 165-178, 2024

BAZI DEKORATİF SEBZELERİN SÜS BİTKİSİ OLARAK KULLANIM OLANAKLARI

Saliha Erdoğdu[1,a,*], Aysun Çelik [1,b]

[1]*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri, Tokat, Türkiye*

**Corresponding Author:*
E-mail: serdogdu95@gmail.com

(Received 14th January 2024; accepted 06th April 2024)

a: ORCID 0000-0001-8639-2938 , b: ORCID 0000-0001-5289-2176

ABSTRACT. Süs bitkisi olarak peyzaj tasarımlarında kullanılan bütün bitkiler görsel, fiziksel ve psikolojik yönden insan sağlığını olumlu olarak etkilemektedir. Bu etkilerin oluşması ise insanların doğanın herhangi bir uzantısıyla iletişime geçmesi ortaya çıkmaktadır. Bu etkileri yerine getiren bitki gruplarından birisi de dekoratif özelliği ön planda olan sebzelerdir. Dekoratif sebzeler tarım sektöründe ticari bir sebze olarak kullanılmayıp dekoratif olarak ön plana çıkan ve mutfak sanatlarında kullanım alanı bulmuş bitkilerdir. Dekoratif sebzelerle yapılacak farklı bitkilendirme uygulamaları sayesinde tasarımlarda hem süs bitkisi olarak görsel etki gösteren hem de insan sağlığı yönünden faydalı bitkiler yetiştirmek mümkündür. Bu çalışma için bitkisel tasarımda kullanılabilecek ve yenilebilir özellikte olan bazı süs sebzeleri seçilmiştir. Bu çalışmanın amacı; peyzaj tasarımcılarına tasarımda kullanabilecekleri alternatif bitki önerileri geliştirmek ve tüketicilerinde görsel ve ruhsal ihtiyaçlarını gidermek aynı zamanda gıda olarak da tüketebilecekleri bitkileri vurgulamaktır. Bitkisel tasarımda kullanılabilecek ve yenilebilir özellikte olan çalışma için seçilmiş bitkilerin kök, gövde, yaprak, çiçek, meyve ve tohum gibi bitkinin tüm organlarının renk, şekil, ölçü, doku ve koku yönünden ele alarak bu bitkilerin işlevsel ve estetik özellikleri ile peyzajda kullanımını kısıtlayan ya da destekleyen özellikleri belirlenmiştir. Yapılan bu çalışma ile ele alınan bitkilerin iç ve dış mekanlardaki bitkisel tasarımlarda (balkon, çatı, teras, dikey bahçeler, okul bahçeleri, tıbbı aramotik bitkiler bahçesi, terapi bahçeleri, koleksiyon bahçeleri, yaşlı bakım evi bahçesi, kreş, engelli kullanıcıların okul ve yaşam alanları vb.) alanlarda kullanım olanağı olduğu sonucuna varılarak öneriler geliştirilmiştir.

Keywords: *Süs Bitkisi, Dekoratif Sebze, Bitkisel Tasarım, Peyzaj*

GİRİŞ

Süs bitkisi olarak peyzaj tasarımlarında kullanılan bütün bitkiler görsel, fiziksel ve psikolojik yönden insan sağlığını olumlu olarak etkilemektedir. Bu etkilerin oluşması için ise insanların doğanın herhangi bir uzantısıyla iletişime geçmesini gerektirmektedir. Bu etkileri yerine getiren bitki gruplarından birisi de dekoratif özelliği ön planda olan yenilebilir bitkilerdir.

Yenilebilir peyzajlar, peyzajda kullanılan bitkilerin estetik ve fonksiyonel özelliklerine yenilebilirliği de eklemektedir [1]. Yenilebilir peyzaj, yenilebilir bitki türlerinin (meyve ağaçları, sebze türleri, yenilebilir çiçek türleri ve diğer süs bitkileri) kamu veya özel mülke ait alanlarda hem besin ihtiyacını karşılama hem de fonksiyonel ve estetik beklentiyi yakalamak amacıyla kullanılması sonucu ortaya çıkan peyzaj türüdür [2].

Yenebilen bitkilerden olan sebzeler sadece yenen bitkiler değildir. Bu bitkiler yaprak-çiçek-meyve-tohum gibi organlarının tüm büyüme mevsimi boyunca ve farklı gelişme peryotlarında ortaya koydukları birbirinden farklı renk-şekil-ölçü-doku ve koku özellikleri ile süs bitkisi olarak da kullanım potansiyeline sahiplerdir. Peyzaj tasarımında dekoratif sebze kullanımı ile açık alanlar daha işlevsel hale gelirken aynı zamanda da

bitki çeşitliliği artırılabilmektedir. Bu bitkiler yaban hayatı dostudur ve kuşlar, kelebekler, arılar ve memeliler, faydalı böcekler için besin ve barınma alanı sağladığından sürdürülebilir peyzajlar oluşturmaktadır. Faydalı böceklerdeki bu artış ise pestisit kullanımına olan ihtiyacı azaltmaktadır. Ayrıca, bitkisel tasarımda bu tür bitkilerin kullanımı Dikmen ve ark. [3]'in de belirttiği gibi, düşük gelirli insanlar için gıda üretimine yardımcı olmaktadır.

Bir tasarımcı gözü ile ele alındığında ilgi çekici formları, renkli yaprakları, gösterişli çiçekleri ve meyveleri ile birçok süs bitkisi ile rekabet edebilecek görsel değere sahip sebzeler bulunmaktadır.

Dekoratif sebzelerin bitkisel tasarımda değerlendirilmesi ile hem sanatsal bir obje olarak fayda sağlanmakta hem de beslenme için bir ürün yetiştirilebilmektedir. Bu durumda bu bitkiler, insanların beslenme ve gıda gereksinimini karşılarken aynı zamanda görsel ve ruhsal ihtiyaçlarını da karşılayabilmektedir.

Kentsel mekanlarda balkonlar, insan-doğa ilişkisini kuran en küçük açık alanlardır. Bu alanlar, kişilerin yaşam kalitesini yükselten alanlardır [4]. Öyle ki; dekoratif sebzelerin en çok kullanılabileceği alanlar olarak balkonlarda bile yeşil potansiyelinin yükseltilmesi Park ve Mattson, [5] un belirttiği gibi kişiler üzerinde hastalık göstergelerini düşürüp, iyileşme sürecini hızlandırmakta ve stres seviyesini düşürmektedir.

Bu çalışmanın amacı; peyzaj tasarımcılarına tasarımda kullanabilecekleri alternatif bitki önerileri geliştirmek ve tüketicilerinde görsel ve ruhsal ihtiyaçlarını gidermek aynı zamanda gıda olarak da tüketebilecekleri bitkileri vurgulamaktır. Bu çalışmada bitkisel tasarımda kullanılabilecek ve yenilebilir özellikte olan bazı bitkiler seçilmiş ve bu bitkilerin peyzajda kullanımını kısıtlayan ya da destekleyen özellikleri belirlenmiştir.

MATERYAL VE METOD

Bu araştırmanın ana materyalini konu ile ilgili yerli ve yabancı bilimsel kaynaklar oluşturmaktadır. Çalışma yöntemi bilimsel kaynaklarda içerik analizi yöntemidir.

İçerik analiz yöntemi tüm araştırma materyallerinin içeriklerinin sistematik bir şekilde incelenerek özetlendiği, elde edilen bilgilerin bir amaç doğrultusunda çıkarımlar yapılarak tablolar haline getirildiği araştırma yöntemidir. Çalışmada yer alan bitkilerin; anavatanı, sistematik özellikleri (takım, familya), ömrü, ekolojik istekleri, çoğaltma yöntemleri, sebze olarak değeri, süs bitkisi olarak değeri (renk/şekil-ölçü/doku/koku özellikleri), süs bitkisi olarak kullanımını kısıtlayıcı özellikleri ve süs bitkisi olarak kullanımına dair tespitler yapılmıştır.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Bu çalışmada dekoratif özellikleri ile de dikkat çeken 12 sebze türü ele alınmıştır. Bu sebzeler meyveleriyle dekoratif olanlar ve yaprakları ile dekoratif olan sebzeler olarak gruplandırılmıştır. Bunlar *Capsicum frutescens, Solanum ovigerum, Solanum lycopersicum, Zea mays, Lagenaria siceraria, Dolichos purpureus, Brassica oleracea acephala, Cynara cardunculus var. Scolymus Allium tuberosum, Beta vulgaris var. cicla*(L.) K. Koch, *Brassica oleracea var. Botrytis, Brassica oleracea gemmifera'*dır. Bitkiler bazında derlenen bulgular aşağıda verilmiştir. Bu bilgiler [6-32] 'den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Meyveleri İle Dekoratif Olan Sebzeler

Capsicum frutescens (Süs Biberi)

Anavatanı:	Orta Amerika ile Kuzey ve Batı Güney Amerika
Takım:	*Solanales*
Familyası:	*Solanaceae*
Ömrü:	Tek/çok yıllık
Ekolojik istekleri:	Derin, su tutma kapasitesi bakımından iyi olan kumlu tınlı toprakları tercih eder. Sıcak, nemli iklimlerde ve güneşli alanlarda bitki daha iyi gelişir. Su isteği fazladır.
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	C, D, B6 vitaminleri, Fe, Mg, Ca açısından zengindir. Sağlık açısından da sindirim, bağışıklık ve göz için yararlıdır. ABD' de de Tabasco sosu üretimi için kullanılır. Çiğ, kavrulmuş, közlenmiş ve turşu gibi farklı şekillerde tüketilir
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil-ölçü/doku/koku özellikleri):	1-1,5m boylanır, Çiçek rengi, yeşilimsi beyaz veya yeşilimsi beyazdır. Süs bitkisi açıdan en önemli özelliği meyveleri olup meyve şekli elipsoid-konik ile mızrak şekli arasında değişir. Meyveler dik, 10-20 milimetre uzunluğunda ve 3-7 milimetre çapındadır. Meyve rengi olgunluk durumuna göre değişmek üzere sarı, turuncu ve parlak kırmızıdır
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Meyveleri çok acıdır, çocuk kullanıcıların olduğu yerler ile acı alerjisi olan kişilerin olduğu mekanlar için uygun değildir

Solanum ovigerum (Süs Patlıcanı)

Anavatanı:	*Hindistan-Burma ve Assam*
Takım:	*Solanales*
Familyası:	*Solanaceae*
Ömrü:	Tek yıllık
Ekolojik istekleri:	Seçici bir toprak isteğine sahiptir. Ağır bünyeli topraklarda iyi gelişemez. Organik maddece zengin, tınlı ve derin toprak ister. Güneşli alanları tercih eder.
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Bu bitki, içinde fosfor, kalsiyum, lif, potasyum, A ve C vitaminlerini barındırmaktadır. Meyveleri kolesterolü düşürmeye yardımcı olur ve yüksek tansiyonu düzenler. İçerdiği solanin maddesi zehirlenmeye neden olabileceğinden sınırlı ve mutlaka pişirilerek tüketilmelidir

Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil-ölçü/doku/koku özellikleri):	Bitki boyu 30-45 cm'dir. Beyaz renkli ve yumurta şeklindeki meyveleriyle son derece dekoratiftir. Gövde ve yaprak sapları yeşil veya çok hafif mor renktedir, beyaz dikenler taşır. Yapraklar kenarlarda dalgalıdır ve çiçekler leylak rengindedir. Her bir salkımında büyük, beyaz ve sert çekirdekli meyve bulunan tropikal bir bitkidir
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Sebze olarak kontrolsüz tüketimde ciddi mide rahatsızlıklarına neden olur. Yaprak saplarında dikenler bulunduğu için çocuk ve engelli kullanıcıların olduğu ortamlarda dikkatli kullanılması gerekmektedir

***Solanum lycopersicum* (Süs Domatesi)**

Anavatanı:	Peru ekvator ve Güney Amerika
Takım:	*Solanales*
Familyası:	*Solanaceae*
Ömrü:	Tek yıllık

Ekolojik istekleri:	İyi drene edilmiş kumlu tınlı topraklarda iyi gelişim gösterir. Ilık ve sıcak iklim sebzesidir. Soğukta zarar görür. En az 6 saat doğrudan güneş ışığı alan yerlerde yetiştirilmelidir
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Tüm domates çeşitleri likopen, beta-karoten, flavonoidler, antioksidan ve C vitamini kaynağıdır. Bu yönüyle bağışıklık sistemini güçlendirir, kalp sağlığını destekler, diyabeti kontrol eder, yüksek likopen içeriğiyle de kanserle savaşmaya yardım eder.
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil-ölçü/doku/koku özellikleri):	Bitki boyu 10 veya 15 cm'dir. Hafif odunsu bir gövdesi vardır. Tüylü yapraklara sahiptir. Meyveler 1–2 cm uzunluğunda olup bir sap üzerinde dizilmiş ve 3-12 adetlik küme halinde dizilmiş açık sarı, turuncu, kırmızı renklerde meyveleri vardır
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

***Zea mays* (Mısır)**

Anavatanı:	Orta Amerika'da Meksika-Guatemala
Takım:	*Poales*
Familyası:	*Poaceae*
Ömrü:	Tek yıllık
Ekolojik istekleri:	Besin bakımından zengin topraklarda ılık ve güneşli ortamları tercih eder.
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Mısır, B9 vitamini olarak bilinen folik asit açısından zengindir, Sindirim sağlığını destekler, kalp sağlığını korur, kansızlığa iyi gelir, enerji seviyesini artırır
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil-ölçü/doku/koku özellikleri):	1.20-1.80 m boyunda, açık yeşil kılıç şeklinde yapraklara sahiptir. İçerisi sıralı dizilmiş taneciklerle dolu koçan şeklindeki meyveleri şekil ve renk bakımından ilgi çekicidir. Meyve rengi sarı, turuncu, kahverengi, mor, kırmızı renklerdedir. Koçanların uçlarındaki püsküller de estetik değer katmaktadır
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

***Lagenaria siceraria* (Süs Kabağı/Su Kabağı)**

Anavatanı:	Afrika ve Amerika kıtası
Takım:	*Cucurbitales*
Familyası:	*Cucurbitaceae*
Ömrü:	Tek yıllık
Ekolojik istekleri:	Her türlü bahçe toprağında kolaylıkla yetişebilir, suyu sever, don olmayan bölgelerde olmak üzere neredeyse tüm yıl boyunca yetiştirilebilit. Güneşli ve ılıman ortamlarda iyi gelişir
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Kalorisi düşük olup folik asit ve lif içeriği yüksektir. A, C, B6 ve K, E A vitaminleri açısından zengindir. Karbonhidrat, protein içerir. Meyveleri, yaprakları, gövdesi, tohumları ve yağı geleneksel olarak sarılık, diyabet, ülser, basur, kolit, delilik, hipertansiyon, konjestif kalp yetmezliği ve cilt hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Meyve özü kusturucu, yatıştırıcı, idrar söktürücü, safra söktürücü olarak kullanılır.

	Çiçekleri zehire karşı panzehirdir. Meyvenin gövde kabuğu ve zarı idrar söktürücüdür. Tohumu kurt düşürücüdür. Şişe kabağı yaprağından elde edilen su, kellik tedavisinde yardımcı olur ve diş çürümesini önlemede kullanılır. Kızartma, garnitür, tatlı, dolma ve mutfak sanatlarında kullanılır
Süs Bitkisi Olarak Değeri: (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri)	2 m kadar boylanan sarılıcı bir bitkidir. Yaprak rengi açık yeşilden koyu yeşile kadar değişir. Yapraklar tüylü ve orta/sert dokuludur. Meyve ölçüsü değişmekle birlikte armut, şişe, basık yuvarlak, küre, uzun silindir şeklinde olabilmektedir. Meyve renkleride genel olarak beyaz, yeşil, sarımsı yeşil, turuncu olabilmektedir. Meyveler, olgunlaştıkça sarımsı veya soluk kahverengi bir renk alır. Olgunlaştıkça posa kurur, kalın, sert, içi boş bir kabuk bırakır.
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

***Dolichos purpureus* (Süs Fasulyesi)**

Anavatanı:	Afrika ve Hindistan
Takım:	*Fabales*
Familyası:	*Fabaceae*
Ömrü:	Tek yılllık
Ekolojik istekleri:	Kumlu, killi gibi çok çeşitli asidik topraklara adapte olabilir. drenajı kötü ve tuzlu topraklarda iyi gelişemez. Güneşli ve ılıman iklimlerde gelişimi daha iyi gözlenir. Suyu seven bir bitkidir
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Protein, karbonhidrat ve lif içeriği bakımından zengindir. Fe, Mg, P ve B vitamini içerir. Antimikrobiyal, antioksidan, antikanser, hipolipidemik, kardiyovasküler, merkezi sinir sistemi, solunum, immünolojik, anti-inflamatuar, analjezik antipiretik ve diğer birçok farmakolojik etki dahil olmak üzere çok çeşitli farmakolojik aktiviteler gösteririr. Bitki ayrıca iltihap giderici, afrodizyak etkisi, diyabet önleyici, ateş düşürücü ve gaz, safra, mide ve balgam rahatsızlıkları için kullanılmaktadır. Olgunlaşmamış tohumlar ve baklalar ile genç yapraklar pişirilerek tüketilebilir. Pişirme esnasında suyunu birkaç kez değiştirmek koşulu ile uzun süre pişirmek gerekmektedir, bu nedenle iyice pişirilmeden tüketilmesi önerilmez bu nedenle sebze olarak ticari değeri düşüktür

Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri):	3-6 m boylanan sarılıcı bir bitkidir. Yaprakların her biri sivri uçlu, alt tarafı tüylü ve 15 cm ye kadar uzar. Salkım şeklindeki çiçekler beyaz, mor veya mavi olabilmektedir. Meyveler şekil boyut ve renk bakımından değişken bir baklagildir. Meyve kapsülü pürüzsüz ve 4-15 cm uzunluğundadır. Meyve rengi beyaz, koyu kahverengi ve siyahtır
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Süs bitkisi olarak kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemekle birlikte sebze olarak uzun süre pişirilmeden tüketilmemelidir

Yapraklarıyla Dekoratif Olan Sebzeler

Brassica oleracea acephala (Süs Lahanası)

Anavatanı:	Meksika
Takım:	*Brassicales*
Familyası:	*Brassicaceae*
Ömrü:	Tek/iki yıllık
Ekolojik istekleri:	Derin, hafif kireçli, besin maddelerince zengin toprakları tercih eder. Güneşli, aydınlık yerler ile ılıman ve soğuk iklimlerde yetişir. Soğuğa karşı oldukça dayanıklıdır.
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Lahana bitkisi kış aylarında vitamin değeri yüksek olduğu için çok tüketilen bir bitkidir. pişirilerek tüketilebilmektedir.
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil-ölçü/doku/koku özellikleri):	10-30 cm boylanır. Dıştaki yapraklar dumanlı yeşil, ortadaki yapraklar kırmızı, mor, pembe, krem, lila, beyaz veya sarı ve karışık renklidir. Düz kenarlı yapraklı, ince saçaklı yapraklı ve derin dişli yapraklı vardır. Budamaya ihtiyaç duyulmamaktadır. Sadece sararan ve kuruyan dış yapraklar, bitkiden uzaklaştırılması gerekmektedir. Çiçekleri salkım şeklindedir. Dikiminden sonra ilk yıl açmaz. İkinci yılında yaz sonu sonbahar başında açar.
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Sıcak havalar yaprak renklenmesini engellemektedir. Hava kirliliği (toz, ağır metal) yetişen yerlerde hijen sorunundan dolayı yenmemelidir.

Cynara cardunculus var. Scolymus (Enginar)

Anavatanı:	Akdeniz
Takım:	*Asterales*
Familyası:	*Asteraceae*
Ömrü:	Tek/Çok yıllık
Ekolojik istekleri:	Derin, serin, humusça zengin, iyi drene edilmiş, hafif nemli, tınlı, kumlu-tınlı, killi-tınlı topraklarda iyi yetişir. Ilıman iklim sebzesidir, Soğuk ve aşırı sıcakta iyi gelişemez. Dona hassastır. Hava sıcaklığının arttığı dönemlerde sulama gerektirir. Güneşli alanlardan hoşlanır.
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum, çelik
Sebze Olarak Değeri:	C, Fe, Mg, K gibi vitaminlerle protein ve karbonhidrat bakımından zengindir. Antioksidan içeriği yüksektir. Bununla beraber kalbe, kolesterole iyi gelir ve kanı temizler ve kan şekerini de düşürür. Çiçek sapı, çiçek yaprakları ve çiçek tablası yenilen kısımlarıdır. Çiğ, turşu olarak, haşlanmış ve çay formunda tüketilir
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri):	50-150 cm arasında boylanır. Gövdesi dik ve serttir. Sapsız yapraklar uzun-oval, büyük ve parçalıdır. Çiçekleri uzun sapların üzerinde büyük başçıklar şeklindedir. Çiçek tablası etlidir. Yaprak rengi açık yeşilden koyu yeşile kadar değişmektedir.
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

***Allium tuberosum* (Çin Soğanı)**

Anavatanı:	Güney doğu Asya, Çin
Takım	*Asparagales*
Familyası:	*Amaryllidaceae*
Ömrü:	Çok yıllık
Ekolojik istekleri:	Drenajı iyi olan her türlü toprakta yetişir. Güneşli ortam bitkisi olup, soğuğa dayanıklıdır
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum, ayırma
Sebze Olarak Değeri:	A, C, K vitaminleri bakımından zengindir ve P, Fe, Ca mineralleri içerir. Glisemik indeksi düşüktür. Genç çiçekleri tüketilebilir. Tadı soğanla sarımsak arasındadır
Süs Bitkisi Olarak Değeri: (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri)	50 cm boylanır. Küçük (10 mm) sert ve lifli soğanları vardır. Yapraklar 1.5-8mm genişlikte üçgen tabanlı ve kayış

	şeklindedir. Yaprak rengi koyu yeşildir. Çiçek sapı üzerinde şemsiye şeklinde beyaz çiçekleri vardır
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kokusu suğanımsı, çiçekleri arıları çekme özelliğindedir. Istilacı bir türdür. Bu nedenle istilacı olabilme ihtimaline karşı kültür bitkileri arasında dikkatli kullanılmalıdır

***Beta vulgaris var. Cicla* (L.) K.Koch (Pazı)**

Anavatanı:	Akdeniz ülkeleri
Takım:	*Caryophyllales*
Familyası:	*Amaranthaceae*
Ömrü:	Tek yıllık
Ekolojik istekleri:	Derin ve dreanjı iyi olan her türlü toprağa uyum sağlar. Gölgeye dayanıklıdır. Sdüzenli aralıklarla sulanmak ister. Serin iklimleri sever
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	Ca, Mg, K, C vitaminleri bakımından zengindir. Besleyici yapraklara sahiptir. Pazı yaprakları çiğ veya pişirilerek tüketilir, acılığı pişirmeyle azalır
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri):	Yaprak ayası yeşil-kırmızıdır. Yaprak sapı beyaz, sarı veya kırmızıdır. Yapraklar 50-100 cm uzunluğundadır. Yaprak yüzeyi düz veya kıvırcık dalgalıdır. Saplar oluklu, dip harfi şeklindedir
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

***Brassica oleracea var. botrytis* (Piramit Karnabahar)**

Anavatanı:	İtalya
Takım	*Brassicales*
Familyası:	*Brassicaceae*
Ömrü:	Iki yıllık
Ekolojik istekleri:	Toprak isteği bakımından seçici değildir. Toprakta tuz ve kirece karşı da dayanıklıdır. Su tutma kapasitesi yüksek, derin kumlu-tınlı topraklarda sağlıklı bir şekilde yetiştirilebilir. Gölgeye dayanımı yüksektir. Aşırı don olayları görülen yerlerde zarar görebilir. Nemli ortamlarda iyi gelişir
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	C, K vitaminlerini içermekle beraber diyet lifi ve karotenoidler açısından zengindir. Pişirilerek ve çiğ tüketilebilir

Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri):	Yaprakları kalın ve etlidir. Yaprak rengi açık-koyu yeşildir. Çok sayıda ve sarı renkli çiçekleri vardır. Çiçek sapı 1-2 m uzunluğa erişebilir. Meyve rengi yeşildir. Kazık köklüdür
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

***Brassica oleracea Gemmifera* (Brüksel Lahanası)**

Anavatanı:	Avrupa
Takım	*Brassicales*
Familyası:	*Brassicaceae*
Ömrü:	İki yıllık

Ekolojik istekleri:	Kil içeren kumlu topraklarda iyi gelişir. Dona hassastır. Yüksek sıcaklık ve düşük sıcaklıklarda baş olumunda sıkıntılar gözlemlenir. Gölgeye dayanıklıdır. Nemli ortamlarda iyi gelişir
Çoğaltma Yöntemi:	Tohum
Sebze Olarak Değeri:	C, B vitaminlerini içerir. P, Fe, Ca minerallerini barındırır. Karbonhidrat ve protein kaynağıdır. Kalp sağlığına iyi gelmektedir. Çiğ, pişirilerek ve turşu olarak tüketilebilir
Süs Bitkisi Olarak Değeri (Renk/şekil/ölçü/doku/koku özellikleri):	1,5-2 m kadar boylanır. Lahananın minyatürüne benzeyen ceviz büyüklüğünde baş yapısına sahiptir. Bitki başına 30-50 adet arasında minyatür baş oluşturur. Kazık köklüdür. Yapraklar uzun saplı ve geniştir. Yaprak rengi açık-oyu yeşildir. Meyve rengi yeşildir
Süs Bitkisi Olarak Kullanımını Kısıtlayıcı Özellikleri:	Kısıtlayıcı herhangi bir özellik tespit edilmemiştir

SONUÇLAR

Dekoratif sebzeler tarım sektöründe ticari bir sebze olarak da kullanılan, dekoratif özellikleri ön plana çıkan ve mutfak sanatlarında kullanım alanı bulmuş bitkilerdir. Dekoratif sebzelerle yapılacak farklı bitkilendirme uygulamaları sayesinde tasarımlarda hem süs bitkisi olarak görsel etki gösteren hem de insan sağlığı yönünden faydalı bitkiler yetiştirmek mümkündür.

Bitkisel tasarım alanında çalışan uzmanlık alanlarına fikir oluşturabilmek amacı ile yürütülmüş olan bu çalışmada 12 tane bitki incelenmiş olup, bitkilerden 6 tanesi meyvesi ile dekoratif özellik taşıyan sebze türleri iken, diğer 6 tanesi yaprakları ile dekoratif özellik taşımaktadır. Çalışmada seçilmiş olan bitkilerin ekolojik istekleri, sebze olarak önemleri ve süs bitkisi olarak değerlerini belirlemek üzere de renk-şekil-ölçü-doku özellikleri incelenmiştir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda incelenen her bir bitkinin peyzajda kullanım olanakları için öneriler yapılmış ve Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.Bazı Dekoratif Sebzelerin Peyzajda Kullanım Olanakları

Bitki Latince (Türkçe) Adı	**Peyzajda Öneri Kullanım Alanları**
Meyveleri İle Dekoratif Olan Sebzeler	
Capsicum frutescens (Süs Biberi)	Sahip oldukları estetik özellikler ile tasarımı kuvvetlendirici etkileri vardır. Peyzajda balkon teras ve çatı bahçeleri, müstakil ev bahçeleri, hobi bahçeleri, tema bahçeleri, tıbbı aromatik bitkiler bahçesinde kullanılabilirler
Solanum ovigerum (Süs Patlıcanı)	Gösterişli meyveleri ile süs bitkisi potansiyeli sebze olarak kullanımına göre daha yüksektir. Çocukların, yaşlı ve engelli kullanıcıların olmadığı balkon teras ve çatı bahçesi düzenlemelerinde kullanım için uygundur. Süs bitkisi olarak kullanıldığı yerlerde meyvelerin koparılıp yenmemesi konusunda uyarıcı bilgi bulunmalıdır
Solanum lycopersicum (Süs Domatesi)	Süs bitkisi olarak kullanılabilecek alanlara bakıldığında mutfak sanatları, çatı, balkon, teras bahçeleri, müstakil ev bahçeleri, özel mülkiyet alanlarındaki bahçeler, sebze bahçesi, koleksiyon bahçesi, tema bahçesi, okul bahçeleri, engelli kullanıcılara hizmet eden alan bahçelerinde kullanılabilir
Zea mays (Süs Mısırı)	Mısır koçanı, çiçek aranjmanlarında (taze ve kurutulmuş olarak) çiçek buketlerinde kullanılır. Dış mekanlarda ise çatı, balkon, teras bahçeleri, müstakil ev bahçeleri, özel mülkiyet alanlarındaki bahçeler, sebze bahçesi, koleksiyon bahçesi, tema bahçesi, okul bahçeleri, engelli kullanıcılara hizmet eden alan bahçelerinde kullanılabilir. Buna ek olarak mutfak sanatlarında da kullanılabilir
Lagenaria siceraria (Süs Kabağı/Su Kabağı)	Dış mekanlarda çatı, balkon, teras bahçeleri, müstakil ev bahçeleri, özel mülkiyet alanlarındaki bahçeler, sebze bahçesi, koleksiyon bahçesi, tema bahçesi, okul bahçeleri, engelli kullanıcılara hizmet eden alan bahçelerinde kullanılabilir. Sarılıcı formundan dolayı fon oluşturma ve istenmeyen görüntülerin kapatılması ve çit tesisi gibi amaçlarla kullanılabilir. İçi boşaltılmış ve kurutulmuş meyveleri dekorasyon amaçlı dekoratif lamba ve müzik aleti kullanımında kullanılır. Lamba yapımında ve müzik aleti olarak kullanılır. Buna ek olarak dekoratif meyveler mutfak sanatlarında da kullanılabilir
Dolichos purpureus (Süs Fasulyesi)	Sarılıcı formundan dolayı çit, fon bitkisi ve istenmeyen görüntülerin kapatılması amaçlı kullanılabilir. Dekoratif meyvelerinden dolayı balkon, teras, çatı bahçesi gibi dış mekanlarda da kullanıma uygundur. Ayrıca hayvan yemi olarak ve yeşil gübre olarak kullanım alanları bulunmaktadır
Yapraklarıyla Dekoratif Olan Sebzeler	

Brassica oleracea acephala (Süs Lahanası)	Balkon teras, çatı bahçeleri, kavşak ve reflüjler, yol kenarları, bordür bitkisi, tema bahçeleri, kışlık çiçek parterleri ve her türlü engelli, yaşlı ve çocuk kullanıcıların olduğu açık alanlarda, yer örtücü bitki tesisinde kullanılabilir
Cynara cardunculus var. Scolymus (Enginar)	Meyveleriyle dekoratiftir. Konut bahçeleri, hobi bahçeleri, tema bahçeleri, tıbbı aromatik bitkiler bahçesi gibi özel kullanım alanları için uygundur
*Allium tuberosum (*Çin Soğanı)	Dikey bahçe, balkon, teras ve çatı bahçeleri, konut bahçeleri, hobi bahçeleri, özel mülkiyet alanlarındaki bahçeler, tema bahçeleri, tıbbi ve aromatik bitkiler bahçesi, engelsiz tasarım konsepti, okul bahçeleri, terapi bahçeleri'nde kullanmak için uygundur. Ayrıca, mutfak sanatları, kuru çiçek tanziminde de kullanıma uygundur
Beta vulgaris var. Cicla (L.) K.Koch (Pazı)	Renkli yaprakları süs bitkisi olarak kullanım potansiyelini artırmaktadır. Konut bahçeleri, çatı ve teras bahçeleri, hobi bahçeleri, engelsiz tasarım konsepti, hafif eğimli alanlarda erezyon kontrolü ve yer örtücü bitki olarak kullanıma uygundur
Brassica oleracea var. botrytis (Piramit Karnabahar)	Çatı ve teras bahçeleri, kurakçıl peyzaj, engelsiz tasarım konseptleri için uygundur. Konut bahçeleri, hobi bahçeleri, terapi bahçeleri gibi alanlarda kullanılabilir. Ayrıca dekoratif meyveleri ile mutfak sanatlarında kullanıma uygundur
Brassica oleracea Gemmifera (Brüksel Lahanası)	Bitki genel görünümü ile dekoratif bir özelliğe sahiptir. Çatı ve teras bahçeleri, kurakçıl peyzaj, engelsiz tasarım konseptleri için uygundur. Konut bahçeleri, hobi bahçeleri, terapi bahçeleri gibi alanlarda kullanılabilir. Kazık köklü olduğu için erzyon kontrolünde kullanılabilir. Ayrıca dekoratif meyveleri ile mutfak sanatlarında kullanıma uygundur

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; bazı sebzeler dekoratif özelliklerinden dolayı peyzaj tasarımı için değerli süs bitkisi işlevi de üstlenebilmektedir. Bu bitkilerin tespit edilen kullanım alanlarından bazıları Tablo 1'de de görüldüğü gibi, balkon, teras ve çatı bahçeleri, ilgi çekici bordür oluşturma, odak noktaları oluşturma, tema bahçeleri, tıbbı ve aromatik bitkiler bahçesi, konut bahçeleri, hobi bahçeleri, engelsiz tasarım konsepti, kurakçıl tasarım konsepti, terapi bahçeleri, fon oluşturma vb. alanlardır.

Yenilebilir bitkileri peyzaj tasarımında kullanmanın kısıtlayıcı yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; kamusal/yarı kamusal alanlar, kamu kullanımına açık alanlar olması, herhangi bir kısıtı olan kullanıcıların kullanım alanları olması, site gibi belli bir yönetime sahip konut alanları olması, havası kirli (gaz, toz, duman, ağır metal vb) olan yerler olması gibi durumlar yanı sıra bitkiye ait zehirli-dikenli-alerjik-istenmeyen böcekleri çeken vb özelliklerde olmasıdır. Bu nedenle, Tablo 1'de de görüldüğü gibi, dekoratif sebzelerin peyzajda kullanım alanları önerilirken kamusal açık ve yeşil alanlar önerilmemiştir. Bu tür bitkiler daha çok özel mülkiyet alanları ile tema/konsept barındıran bitkisel tasarımlarda kullanılabilmesi dikkate alınmıştır.

Capsicum frutescens (Süs Biberi), *Solanum ovigerum* (Süs Patlıcanı), *Solanum lycopersicum* (Süs Domatesi), *Zea mays* (Mısır), *Lagenaria siceraria (*Süs Kabağı/Su Kabağı), *Dolichos purpureus* (Süs Fasulyesi), *Brassica oleracea acephala* (Süs Lahanası), *Cynara cardunculus var. Scolymus* (Enginar), *Allium tuberosum (*Çin Soğanı), *Beta vulgaris var. Cicla* (L.) K.Koch (Pazı), *Brassica oleracea var. botrytis* (Piramit

Karnabahar), *Brassica oleracea Gemmifera* (Brüksel Lahanası) ele alınmış olup, dekoratif sebzeler sadece bunlarla sınırlı değildir. Süs bitkisi olarak da değerlendirilebilecek, farklı ekolojilere adapte olmuş çok sayıda sebze türleri bulunmaktadır. Bu bitkilerin peyzaj tasarımında kullanım olanaklarına ilişkin de detaylı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Bir bahçenin estetik görünmesi herşeyden önce bakımlı ve temiz olmasına bağlıdır. Bu nedenle sebzelerle yapılan bitkisel tasarımlarda da bakıma çok özen gösterilmelidir.

Sonuç olarak; dekoratif ve aynı zamanda yenilebilme özelliği de olan bu bitkiler hem estetik hem de sağlıklı beslenmeye katkı sağlayacak özellikler taşımaktadır. Yenilebilir kent bahçeleri kişilerin temiz gıdaya ulaşabilmesi, çocukların bitkilerin büyüme süreçlerine dahil olmaları ve tüketici olmaktan çıkıp üretici ve kendine yeterli toplum olmayı deneyimlemesi için de son derece önemlidir. Bu gerekçelerle de bitki tasarımcılarının uygun peyzajlarda bu tür bitkileri değerlendirmeleri gerekmektedir.

KAYNAKLAR

[1] Güneş, Z., Ak, T. (2023): Yenilebilir Peyzajlar: Meyvesi Yenilebilen Bitki Türlerinin Peyzaj Mimarlığı Uygulamalarında Kullanıma Uygunluğu. ÇOMÜ Zir. Fak. Derg. 11 (1): 11-17. ISSN: 2147–8384 / e-ISSN: 2564–6826. doi: 10.33202/comuagri.1196364.

[2] Olgun, R., Yılmaz, T., Türk, S. (2018):Parkların Bitkisel Tasarımında Yenilebilir Türlerin Kullanımı Üzerine Kullanıcı Görüşlerinin Antalyakonyaaltı Örneğinde Araştırılması. Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi,1:1, 42-48.

[3] Aykun, Dikmen,. B., Yılmaz, H. (2021): Erzurum Kentsel Açık Yeşil Alanlarında Meyve Ağaçlarının Kullanımı. Atatürk Univ. Ziraat Fak. Derg., 52 (1): 262-272. doi: 10.17097/ataunizfd.880508.

[4] Smetkala, M., Baborska-Narozny, M. (2022): The use of apartment balconies: Context, design and social norms. Buildings and Cities, 134-152.

[5] Park, S. Mattson, R.H. (2009): Therapeutic Influences of Plants in Hospital Rooms on Surgical Recovery. Hort Science, 44-57.

[6] D'Arcy, W.G. and W.H. Eshbaugh. (1974): New World peppers (*Capsicum – Solanaceae*) North of Colombia. A resume. Baileya 19:93–105.

[7] DeWitt, D., P.W., Bosland. (1996): Peppers of the world: An identification guide. Ten Speed Press, Berkeley, Calif.

[8] Saha, D.Moumita., Datta, B.K. (2018): Reproductive biology of *Solanum ovigerum*. Bioscience Discovery, 9(1): 155-161, Jan - 2018 ISSN: 2229-3469.

[9] Paduchuri, P., Gohokar, S., Thamke, B., Subhas, M. (2010): Transgenic tomatoes. Int J Adv Biotechnol Res 2:69–72. http://www. bipublication.com.

[10] Wu, Z., Sun, S., Wang, F., Guo, D. (2011): Establishment of regeneration and transformation system of *Lycopresicon esculentum*. Micro tom. Br Biotechnol J 3:53–60. www.sciencedomain.org/down load.php?f=1311487212-Guo.pdf.

[11] Raiola, A., Rigano, M.M., Calafiore, R., Frusciante, L., Barone. A. (2014): Enhancing the human-promoting effects of tomato fruit for bofortified food. Hindawi Publishing Corporation Mediators of Inflammation. doi:10.1155/2014/139873.

[12] Minocha, Sakshi., Tiwari, Akhilesh., Gandhi, Sanyam., Sharma, Ajay., Kumar, Anil. (2015): An Overvıew On *Lagenarıa Sıcerarıa* (Bottle Gourd). Journal of Biomedical and Pharmaceutical Research Available Online at www.jbpr.in Volume 4, Issue 3, May-June, 2015, 04-10.

[13] Al-Snafi, AE. (2015): A review of medicinal plants with broncho-dilatory effect-Part 1. Scholars Academic Journal of Pharmacy, 2015; 5(7): 297-304.

[14] Al-Snafi, AE (2015): Therapeutic properties of medicinal plants: a review of their detoxification capacity and protective effects (part 1). Asian Journal of Pharmaceutical Science & Technology 2015; 5(4): 257-270.
[15] Gowda, MB. (2013): Dolichos bean (Dolichos lablab), University of Agricultural Sciences, GKVK, Bangalore – India, http://www.lablablab.org/.
[16] Murphy, AM., Colucci, PE. (1999): A tropical forage solution to poor quality ruminant diets: A review of Lablab purpureus. Livestock Research for Rural Development 1999; 11(2), ttp://www.cipav.org.co/lrrd/lrrd11/2/colu.htm
[17] Bhogireddy, N., Vamsi Krishna, AN., Ramesh, B., Pradeep, K., Reddy, OVS., Gaddaguti, V Raj., Kumar, K., Pola, PK., Venkataraman, B. (2013): Anti-inflammatory and anti-diabetic activities with their other ethnomedicinal properties of the plants. Journal of Medicinal Plants Studies 2013; 1(5): 87-96.
[18] Maass, BL., Knox, MR., Venkatesha, SC., Angessa, TT., Ramme, S., Pengelly, BC.(2010): *Lablab purpureus*-a crop lost for Africa?. Trop Plant Biol 2010; 3(3):123–135.
[19] Sheahan, CM. (2012): Plant guide for lablab (*Lablab purpureus*). USDA-Natural Resources Conservation Service, Cape May Plant Materials Center 2012.
[20] Farnham, M W., Garrett, J. T. (1996): Importance of collard and kale genotype for winter production in southeastern United States. HortScience 31 (7):1210–14.
[21] Lattanzio, V., Kroon, PA., Linsalata, V., Cardinali, A. (2009): Globe artichoke: A functional food and source of nutraceutical ingredients. J Functional Foods 1:131–144.
[22] Lewandowska, A.M. (1985): Influence of variety, time of cultivation and harvest on internal browning of Brussels sprouts. Bul. Polish Acad. Sci., Bio. Sci. 33 (16):35-44.
[23] URL-1:https://arastirma.tarimorman.gov.tr/alata/Belgeler/Diger-belgeler/%C3%96rt%C3%BCalt%C4%B1DomatesYeti%C5%9Ftiricili%C4%9FiAAta.pdf E.T:10.10.2024
[24] URL-2: https://en.wikipedia.org/wiki/Lablab E. T. 01.12.2024
[25] URL-3:https://www.aoc.gov.tr/Portal/BitkiselUretimler/sus-lahanasi/128 E.T.21.11.2024
[26] URL-6: https://en.wikipedia.org/wiki/Allium_tuberosum E. T.11.12.2024
[27] URL-7: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/7749/mod_resource/content/0/paz%C4%B1-12.%20hafta.pdf#:~:text=OR%C4%B0J%C4%B0N%20ve%20SINIFLANDIRMA-,Paz%C4%B1n%C4%B1n%20anavatan%C4%B1%20Akdeniz%20%C3%BClkeleridir.,kesimleri%20de%20anavatan%20s%C4%B1n%C4%B1rlar%C4%B1%20i%C3%A7indedir. E. T.15.12.2024
[28] URL-8: https://tr.wikipedia.org/wiki/Paz%C4%B1#:~:text=Paz%C4%B1%20(Beta%20vulgaris%20var.,b%C3%BCy%C3%BCk%20olan%20bir%20sebze%20bitkisidir. E.T.01.11.2024
[29] URL-9: https://en.wikipedia.org/wiki/Romanesco_broccoli E. T.10.10.2024
[30] URL-10:https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Lifletlerimiz/s-2.pdf E.T.23.10.2024
[31] URL-11:https://tr.wikipedia.org/wiki/Br%C3%BCksel_lahanas%C4%B1E.T.10.12.2024
[32] URL-12: 2005. Enginar yetiştiriciliği, Hasad Dergisi - http://www.demetertarim.com/enginar_hastalik.html E. T.10.10.2024